

Відгук

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Горбенка Сергія Семеновича на дисертацію Федоренко Світлани Вікторівни на тему *“Теорія і методика формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США”*, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Кожна нація, яка стає на шлях власного державотворення намагається подолати ті антигравітаційні процеси, що існують в її культурі. Пов'язано це з тим, що перед культурою постає завдання зробити буття кожної людини співмірним з державним функціонуванням суспільства. Вирішальним фактором цього є не лише зростання матеріального виробництва й розв'язання економічних проблем, а й удосконалення суспільних відносин, зміна світогляду та свідомості самої людини. У свою чергу, людина не мислиться, не існує поза культурою. Саме через цей феномен індивід відкриває і перетворює світ, реалізовує власний духовний потенціал. На думку ряду відомих вчених, вся культура інтегрується в одному єдиному контексті життя, вона неминуче шукає виходу в культуру особистості і виступає мірою активного особистісного засвоєння людських надбань, індивідуальної діяльності суб'єкта, що проявляється в нормах моралі, етики, естетики. Отже, культура в освіті виступає як її змістова складова, джерело знань. Відмітимо, що процеси які відбуваються в українській освіті потребують координації вітчизняного досвіду із прогресивним досвідом країн світу, особливо в галузі її гуманітаризації, яка передбачає переорієнтацію з предметно-змістового принципу освоєння основ наук на вивчення світу культури, світу людини. Разом з тим, не варто сліпо копіювати зарубіжні моделі і стандарти навчання і виховання. Вони мають бути адаптовані до українських реалій. Звідси актуальність та своєчасність

даного дисертаційного дослідження, що зумовлена, в першу чергу, об'єктивно існуючою потребою в глибокому і об'єктивному, а не формальному реформуванні нашої вищої освіти у площині виховання людини культури будь-якого фахового спрямування.

Відомо, що кожне наукове дослідження оцінюється за кінцевими результатами цілеспрямованої діяльності та виконанням загального задуму дослідника, тобто досягненням мети, яка реалізується через призму поставлених завдань. Спробуємо проаналізувати якість їх виконання дисертанткою.

Перше завдання представленої до захисту дисертаційної роботи спрямоване на обґрунтування методологічних підходів до вивчення проблеми що розглядається. Це завдання розв'язується автором шляхом розгляду гуманітарної культури американських студентів на загальнонауковому, конкретно-науковому і технологічному рівнях. Відтак, цілком логічним і можливим стало висвітлення, на цій основі, специфічних якостей індивіда зі сформованою гуманітарною культурою та різнобічних орієнтирів сучасної педагогічної освіти – діалектичного, соціокультурного, інноваційного, феноменологічного, системного та ін. Дисертантці вдалося через комплексність застосування різних підходів відобразити єдність напрямів вивчення проблеми формування гуманістичної культури студентів бакалаврату США та їх взаємодоповнюваність, що послужило важливим фактором для вибудови логіки і змісту здійсненого дослідження.

З професійно-науковою зрілістю підходить Федоренко С. В. до висвітлення матеріалу в контексті *другого завдання*, що стосується окреслення термінологічного поля дослідження, сутності, функцій та структурних компонентів гуманітарної культури американських студентів. Зазначимо, як позитивний факт, що з огляду на спеціальність, у межах якої виконувалась робота, означений феномен розглядається у ланцюгу родових понять категоріального поля: культура – гуманістична культура – духовна

культура – гуманітарна культура. Такий шлях виявився цілком слухним і обґрунтованим на основі логіко-семантичного аналізу американської науково-педагогічної літератури у цій сфері. Це дало можливість по-новому розглянути означені поняття і переконливо довести, з посиланням на наукові праці таких американських учених як Расселл, Кронон, що гуманістична культура слугує підґрунтям для розвитку всіх інших видів культури особистості, в тому числі й гуманітарної. Це сприяло представленню гуманітарної культури студента у вигляді інтегративної якості індивіда, що виявляється шляхом засвоєння комплексу знань у гуманітарній, природничій, суспільній сферах, математиці й мистецтві і визначає її креативно-діяльнісне, гуманістично орієнтоване ставлення до світу й себе в ньому та забезпечує потребу особистості в самопізнанні, самовихованні, самореалізації.

Цінним є те, що, беручи до уваги визначення досліджуваного поняття, наслідуючи вітчизняну наукову традицію та узагальнюючи роботи американських дослідників, Світлані Вікторівні вдалося виокремити у структурі аналізованого феномену, змістові компоненти (когнітивно-праксеологічний, аксіологічно-конативний і рефлексивно-креативний), які, з одного боку, розкривають системність і цілісність поняття “гуманітарна культура”, а з іншого - дають їм характеристику, що відображена у ряді багатопланових функцій: гносеологічній, гуманістично-аксіологічній, комунікативній, акмеологічній. Виокремлення вказаних сегментів, доведення їх взаємозв’язку і взаємозалежності уможливили розроблення структурної схеми гуманітарної культури американських студентів, яка визначається такими якостями як полікомпонентність, соціокультурна детермінованість, технологічність і відображає, з нашого погляду, послідовність і глибину наукового мислення дисертантки.

З огляду на вище викладене, вважаємо важливим для української педагогічної науки всебічне висвітлення у дисертації таких значущих комплексних дефініцій як “грамотність” і “культурна грамотність”, що специфічно трактуються американськими вченими. У їх інтерпретації це

поняття співвідноситься із ступенем володіння знаннями, а знання – це культура. Такий підхід ґрунтується на конкретних універсальних позиціях пов'язаних з умінням діяти в контексті культури. Принагідно зазначити, що у вітчизняній науково-педагогічній літературі ми не простежуємо синонімічності використання понять “грамотність”, “компетентність”, “культурна грамотність” до яких звертається дисертантка із власним ставленням. Ще одним важливим аспектом методологічної частини дослідження є поглиблення дисертантки у розгляд американськими дослідниками (Рокич) культури з позицій паттернів поведінки людини в межах даної культури, чому сприяють ряд як традиційних, так і нетрадиційних методів і прийомів навчання та виховання.

В українській педагогічній науці існує неоднозначність тлумачення поняття “розвиток”, його сутнісного і змістового наповнення. У цьому контексті, важливим є *третє завдання*, що успішно реалізовується в даному дисертаційному дослідженні – розкрити генезу становлення і розвитку американської моделі загальної підготовки бакалавра як базису формування гуманітарної культури студентів. В чому важливість такого бачення і заслуга автора? Справа в тому, що для української системи освіти загальна підготовка, в цілому, не є новою з точки зору змісту освіти. Для нас представляє інтерес досвід США з позиції її наповнення гуманістично орієнтованими дисциплінами, поставленої мети, застосування методів, прийомів, засобів практичної реалізації сукупності знань. Саме тому, на наш погляд, Світлана Вікторівна надала цьому особливого значення і запропонувала авторську періодизацію основних напрямів загальної підготовки студентів як чинника розвитку їх гуманітарної культури. Дослідниця кваліфіковано доводить, що процес розвитку американського досвіду є показовим і повчальним, пропонує унікальний матеріал який є надзвичайно потрібним і корисним для розбудови і реального багатоаспектного реформування нашої вищої освіти. Варто підкреслити, що дана періодизація розглядається, з одного боку, в контексті поєднання

кращих традицій гуманістично орієнтованої освіти, а з іншого, в ній підлягають висвітленню не тільки організаційні, навчальні, змістові характеристики розвитку загальної підготовки майбутніх фахівців, а й методичний аспект. Зважаючи на зазначене, цінними складовими дисертації є науково-методична позиція автора, щодо ефективності гуманістичного вектора загальної підготовки студентів, ідей ведучих учених США, співставлення поглядів американських дослідників ХУІІІ – середини ХХ ст. з ідеями їх колег кінця ХХ – поч. ХХІ ст.; виокремлення автором актуальних тенденцій розвитку загальної підготовки в американській вищій школі протягом значного історичного періоду. На основі проведеного історико-педагогічного аналізу автор дисертаційного дослідження робить змістовні й необхідні, для практичної діяльності, висновки, розкриває ряд суттєвих положень і глобальних підходів стосовно гуманістичної спрямованості освіти закладених в американському курикулумі.

Наступне завдання яке поставлено у дисертації - з'ясувати організаційно-педагогічні умови формування гуманітарної культури студентів бакалаврату вищої школи США. У цьому зв'язку, бачиться особливо суттєвим те, що організаційно-педагогічні умови розглядаються автором як сукупність сприятливих діяльнісних і процесуальних ресурсів освітнього середовища, загального компонента вищої школи США, які забезпечують формування гуманітарної культури студентів. Чому це важливо і цікаво? Пояснюємо це тим, що в Україні освітнє середовище розглядається у ряді праць учених, але під іншим кутом зору. Середовище вважається важливою умовою забезпечення здатності до виживання і досягнення успіху в певних соціально-культурних реаліях. У США освітнє середовище є загальним складником вищої школи. Виявивши цю стратегічну якість, дисертантка, на основі узагальнення науково-педагогічних здобутків американських освітян, визначає характерні риси освітнього середовища загальної підготовки студентів США (мультимодальна дискурсивність, ціннісна спрямованість, інтегрування знань, взаємодія всіх учасників

освітнього процесу на основі особистої співпричетності) і виокремлює чотири найсуттєвіші нестандартні умови: студентоцентрованість, інтегрування знань, дискурсивний потенціал комунікативної підготовки та запровадження курсів-семінарів першого року для адаптації студентів до освітнього середовища. Їх зміст і ефективність достатньо повно розкрито у дисертації і трактуються як умови, що разом із кооперативно-інтерактивними методами (кейсів, мозаїки, синдикату, творчих письмових робіт, рольової гри та ін.) забезпечують формування гуманітарної культури студентів. Вважаємо важливим гуманістично спрямованим елементом оснащення української освіти і педагогіки, поширені у США та висвітлені дисертанткою положення “теорії множинного інтелекту” Гарднера (10 положень). Такий об’єктивно існуючий ракурс людського інтелекту може бути корисним для науковців і викладачі ВНЗ України. Окрім зазначеного, до заслуг автора слід віднести переконливість обґрунтувань формування гуманітарної культури американських студентів на трансдисциплінарній основі, що перетворюється на пріоритетне завдання сучасної вищої школи США.

Важливою складовою дисертаційної роботи стали виховні імперативи загальної підготовки студентів у формуванні їх гуманітарної культури, що віднесено до *п’ятого завдання* дослідження. Беззаперечною цінністю наукових пошуків для виконання цього завдання вважаємо вибір дисертанткою двох важливих напрямів навчання і виховання американських студентів у процесі формування їх гуманітарної культури: громадянського та художньо-естетичного. Цей вибір не є випадковим, адже обидва вони зорієнтовані на національну культуру і є актуальними як в системі американської освіти, так і української. Вважаємо особливо суттєвим, що дисертантка окреслює основні цілі і завдання вказаних напрямів виховання у США. Основне призначення їх громадянської освіти, наголошується автором, полягає у цілеспрямованому навчанні і вихованні “поінформованих, вдумливих і відповідальних громадян які володіють моральними і

громадянськими чеснотами”: патріотизм, характер, толерантність, емпатія, справедливість, турбота, дружба, критичне мислення тощо. Важливим для вітчизняної теорії і практики виховання є те, що у дисертації не тільки глибоко і послідовно аналізуються навчальні курси громадянознавчого та морально-етичного спрямування такі, як “Морально-етична аргументація”, “Людина, свобода, буття”, “Смирненість”, “Крос-культурна комунікація”, “Сенс життя” та ін., але й виокремлюються моделі суспільно-корисного навчання в американській вищій школі, ключові принципи практичної реалізації освітніх результатів та їх етапи. Це, на наш погляд, є важливим аспектом для вдосконалення української педагогічної освіти.

Особливу зацікавленість викликає й аналіз художньо-естетичного напрямку навчання і виховання американських студентів, висвітлення особливої ролі мистецтва у формуванні гуманітарної культури студентів США. Дисертантка неординарно підходить до розгляду цієї складової і намагається подати найзмістовніший і найцікавіший матеріал з досвіду американських ВНЗ. Вона зосереджує увагу на тому, що естетичне виховання у США вважається “процесом повного пробудження особистості”, а естетичний досвід – “особливим комплексом почуттів які є емоційно забарвленими і завершеними”. Показово для українських вишів є те, що цей напрям представлено двома видами навчальних курсів: аналітико-критичним (“Поезія і поетика слова”, “Література і гендерна ідентичність”, “Історія західного мистецтва”) і творчо-практичним (“Вступ до драми”, “Історія музики”, “Мистецтво танцю”, “Історія театрального мистецтва” та ін.). Як і в українській освіті значна увага приділяється самоосвіті студентів.

Беззаперечною цінністю даного дисертаційного дослідження є ґрунтовний порівняльно-педагогічний аналіз проблеми формування гуманітарної культури студентів у США та Україні, що визначено *наступним завданням* роботи. Вартує уваги, перш за все, той факт, що цей аналіз здійснено науковцем на основі власного спостереження, інтерв'ю, бесід із американськими та українськими викладачами і студентами, вивчення

науково-педагогічних джерел. Спеціально розроблені критерії порівняння, шляхи реалізації теоретико-методичних засад проблеми відображають основні підходи вітчизняних і американських дослідників, щодо формування гуманітарної культури студентів. Нам імпонує те, що дисертантка дає обґрунтовану, вивірену характеристику запропонованим критеріям та виокремлює як спільні, так і відмінні параметри в підходах учених України і США, щодо аналізу обраної проблеми, дає їм об'єктивну, а інколи й критичну оцінку. В цьому контексті, приваблює послідовна наукова позиція автора стосовно шляхів практичного вжитку основних засад проблеми, ґрунтовно розглянутих у дисертації виховних імперативів – громадянського та естетичного напрямів навчання і виховання студентів. Все це дало можливість Федоренко С.В. виявити принципові змістово-процесуальні відмінності американської системи від української, зосередити увагу на запозиченні позитивного досвіду США з ряду важливих форм, засобів, прийомів, методів навчання і виховання у формуванні гуманітарної культури студентів бакалаврату. Проте, вона не ідеалізує зарубіжний досвід, а дає йому власну об'єктивну оцінку.

Нарешті, *останнє завдання* представленої дисертаційної роботи полягає у розробленні рекомендацій щодо використання конструктивних ідей американського досвіду з формування у студентів гуманітарної культури в освітньому середовищі України. Наголосимо, що реалізуючи це завдання, автор дослідження, базуючись на проведеному порівняльно-педагогічному аналізі обраної проблеми, з особливою професійною зрілістю виокремлює перспективні вектори наслідування прогресивних надбань американського досвіду щодо формування гуманітарної культури – структура і зміст бакалаврської підготовки; форми проведення занять; індивідуалізація навчання. Ці напрями уможливили виокремлення не просто конкретних рекомендації щодо вдосконалення гуманітарної підготовки студентів, а й дозволили диференціювати їх за рівнями: державним, індивідуальним, інституційним. За нашим переконанням, такий прогресивний досвід, за

сприятливих обставин, підлягатиме впровадженню в українських закладах вищої освіти і сприятиме її вдосконаленню як на організаційному, теоретичному, так і практичному визначниках.

Висновки дисертації відображають основний її зміст, автореферат відповідає тексту роботи та адекватно охоплює всі її складові.

Грунтовність дослідження, його незаперечна новизна та практична значущість не викликають жодного сумніву. Проте, для подальших наукових проектів вважаємо за потрібне висловити кілька зауважень і побажань.

1. На наш погляд, у розділі 1 дисертації недостатньо розкрито методологічні орієнтири до формування гуманістичної культури американських студентів, зокрема: міждисциплінарний, аксіологічний та інноваційний підходи.

2. У дисертації акцентується увага на тому, що формування гуманітарної культури студентів спирається на принцип реалізації гуманістично спрямованої освіти, що загальна підготовка у вищій школі США покликана ознайомити майбутніх бакалаврів освіти із накопиченими людством соціокультурними знаннями. Разом з тим, здобутки всесвітньо відомих американців, представників гуманістичної психології, таких як Роджерс, Олпорт, Маслоу, Мей не знайшли достатнього висвітлення у дослідженні.

3. Однією з організаційно-педагогічних умов формування гуманітарної культури студентів обрано процес забезпечення інтеграції знань на засадах трансдисциплінарності, що передбачає розширення загального обсягу знань, тобто інтелекту, без якого не може бути повноцінно сформованої гуманітарної культури особистості. Американський психолог Гарднер запропонував дев'ять типів інтелекту людини. Однак, їх аналізу, оцінці в контексті реалій української вищої школи не приділено належної уваги.

4. З метою посилення організаційно-методичного забезпечення процесу формування гуманітарної культури студентів вищої школи США було б доцільним запропонувати порівняльну характеристику методів навчання і виховання, що використовуються у вишах США і України. До того ж, ряд методів успішно застосовуються у вищій школі нашої країни (рольова гра, метод проєктів, метод кейсів, дискусія та ін.).

5. У контексті проблеми, що розглядається в дисертації, цілком логічним було б висвітлення матеріалу, щодо побудови навчальних планів, програм, співвідношення видів занять (аудиторних, позааудиторних тощо) у закладах вищої освіти США.

6. У дисертації розглядаються перспективи екстраполяції американського досвіду в Україні. В цьому зв'язку, немає потреби апелювати до російських вчених і педагогів (с.365-367).

Висловлені зауваження і побажання носять, здебільшого, рекомендаційно-дискусійний характер і не зменшують значущості представленого дисертаційного дослідження, його концепції, теоретичного і практичного внеску дисертанта в успішне розв'язання означеної проблеми в інтересах удосконалення процесу навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів України.

Отже, дисертація Федоренко Світлани Вікторівни "Теорія і методика формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США" є самостійним, завершеним педагогічним дослідженням актуальної проблеми, що виконане на високому теоретико-методологічному рівні та містить науково обґрунтовані теоретичні й експериментальні результати, які в сукупності становлять значне досягнення для розвитку теорії та методики виховання.

Вважаємо, що дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор – Федоренко Світлана Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент –
 доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри теорії та методики
 музичної освіти, хорового співу і
 диригування факультету мистецтв
 імені Анатолія Авдієвського
 Національного педагогічного університету
 імені М. П. Драгоманова,
 заслужений працівник культури України

